

ԱՆՄԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդուն այս տարօրինակօրէն բաժնւած բնութեան, մարմինն և հոգին վերաբերմամբ, կեդրոնական հարցումը, որուն պատասխանին կը սպասէ կեանքի նշանակութեան մասին ամէն մեկնութիւն՝ սա է։ Մենք հոգի ունեցող մարմիններ ենք թէ ոչ մարմին ունեցող հոգիներ։ Էապէս ո՞րն է մարդը։ Քրիստոնէական հաստատումը չէ այն թէ մենք հոգիներ ունինք, այլ թէ հոգիներ ենք, թէ մենք իրապէս հոգիներ ենք, Աստուծոյ նման անբաժանելի, որովհետեւ ոչ ոք տեսած է երբեք ինքզինքը կամ ուրիշ մէկը։ Նիւթապաշտին պնդումը այն չէ որ մենք մարմիններ ունինք, այլ թէ մենք մարմիններ ենք։ Թէ մարմինը մեր էութիւնն է, և թէ բոլոր մեր իմացական և բարոյական կեանքը, զանգակին ղօղանջիւնին պէս, վաղանցուկ մէկ արգիւնքն է ֆիզիքական թրթռումներու, և կը դադրի երբ պատճառը կանգ կ'առնէ։ Այս երկու պնդումներուն միջև վճիռը կ'ըլլայ սա. կամ մարմիններ ենք մենք որ կարճ ժամանակի մը համար կը ստանանք հոգեւոր կերպարանք մը, կամ հոգիներ ենք մարմինէ գործիքներ գործածող։

Եստ ժամանակ առաջ, ամենական մահախորշի մը մէջ, ուր Սոկրատը կը սպասէր մոլախիղիին, այս հարցը վիճաբանուեցաւ։ Հոն ոմանք մարդը կը նմանցնէին տաւիղի մը, ու իր իմացական և բարոյական կեանքը կը դատէին իբր ներդաշնակութիւն մը որ կուգար թրթռացող լարերէն։ Ըստ որում, հետեւաբար, գործիքն է որ գոյութիւն կուտայ երաժշտութեան, երաժշտութիւնը չի կրնար տաւիղին փճանալէն վերջ ապրիլ։ Բայց Սոկրատ կը պնդէր թէ մարդը ոչ տաւիղ է, ոչ ներդաշնակութիւն, թէ նա տաւիղ չիւնողն է որ կը նուագէ ֆիզիքական լարերուն վրայ, և անոնցմէ կախում ունի երաժշտութեան որակին համար զոր նա կ'արտադրէ, բայց անոնցմէ անկախ, իր գոյութեան համար, որովհետեւ նուագողը կրնայ թողուլ գործիք մը և գտնել ուրիշ մը։ Այսպէս այսօր մեր անմահութեան հաս-

տատումը կը պարուրէ այն հաւատքը թէ մենք անտեսանելի, հոգեւոր անհատականութիւններ ենք, բայց ոչնչանալու հաւատքը լծորդուած է այն մտածումին թէ մենք ֆիզիքական գործիքներն ենք, որոնք, կորնչելով, վախճանի մը կը բերեն ներդաշնակութիւնը զոր պատճառած էին։

Եթէ մենք այսպէս անցաւոր էականներ ենք, հիմնովին ֆիզիքական, երկար ժամանակ մեծ զոհողութիւններ պիտի ընենք զորս կը պահանջէ հոգեւոր նկարագիրը։ Իկտինիւս՝ Պարտէնոնը շինելու համար աւազուժ տեղ մը ընտրեց և վատնեց անոր վրայ իր արուեստին հանճարը, զիտնալով որ իր թակին իւրաքանչիւր հարուածը կը կազմէ գեղեցկութիւն մը որ պիտի ապրի այսօր և վաղը։ Ռաֆայէլ բամպակէ կտաւ մը կ'ընտրէ, որուն նուրբ և անկապ հիւսուած առէջները դժուար կը կրեն հարուածները իր վրձինին, վրան նկարելու համար Սիկսթինէ Մատթեան։ Մարգն ալ հոգեւոր տեւականութենէն տարբեր հիմքի մը վրայ պիտի զարգացնէ բարոյական խանդավառութիւններն ու տենչացող առաքինութիւնները։ Զոհողութեան առարկային արժէքը կ'որոշէ մարդոց կամեցողութիւնը վճարելու գինը և անմահութիւնը նկարագրի յաւիտեական արժէքին այն հաստատումն է որ միայն կրնայ բանաւոր դարձնել անձնուիրութիւնը, տենչանքը և անձնուրացութիւնը զոր կը պահանջէ։

Այսպիսի յայտարարութեան մը շարունակ սա պատասխանը կը տրուի թէ, թէ և անհատը կը մեռնի, մարդկութիւնը կը շարունակուի, և թէ անձնական անմահութիւնը չգրադիր շարունակութեամբը այն ընկերային պատճառներուն որոնք յարատեւելով, կրնան յաղթանակի յանգիլ երկրի վրայ, անդրգեղեզմանական կեանքը սուտ կամ ճշմարիտ ըլլայ։ 1865 Մայիսին յաղթական թափօր մը իջաւ Բէնիտիտանիա պողոտան, Ուաշինկթընի մէջ։ Մեծ պատերազմին յաղթականները տուն կուգային իրենց հայրենակիցներուն ծափահարութիւններուն մէջ։ Բայց իրենց ընկերները որոնք իրենց հետ ճակատ մեկնած էին, որոնք իրենց հետ կրած էին թանձրացում արշաւանքին վտանգն ու արկածը, թաղուած կը պառկէին Անթիէթամի կամ Կէթիգպուրկի հո-

դակոչություն տակ՝ «Այսպէս», — կ'ըսեն անոնք որոնք չեն կրնար տեսնել թէ ընկերային ծառայութեան համար ինչ վճռական կարեւորութիւն ունի անմահութիւնը, «թող մեռնինք, և օր մը պատերազմէն վերապրողները պիտի տօնեն յաղթանակը մեր դատին և շնորհակալութեամբ պիտի յիշեն մեր բաժինը յաղթանակը կարելի ընելու մէջ»։ Այս խրախոյսը որչափ ալ ազնիւ ըլլայ, անոր ակներե վաւերականութիւնը կախում ունի ապագայի մասին կարճատեսութենէ մը։ Երկար ակնարկ մը կը մերժէ անոր կոչին ուժը։ Բեւեռային սառուցեալ գօտիները կը գրաւեն հիմա անհերքելիօրէն հազարն տարածութիւնները ուր, կը հաղորդեն մեզի գիտնականները թէ, ատենօք ամենէն չքեղ անասուններն ու բոյսերը կային։ Մոլորակը եթէ մնայ ալ մինչև որ սառուցեալ գօտին գրաւէ ամբողջ երկրագունտը, կամ աւելի շուտ, ջրհեղեղ մը կործանէ զայն, երկիրը դարձեալ այնչափ ժամանակաւոր է որչափ ուրիշ որ և է երկրագունտ, որ վերջ ի վերջոյ պիտի անհետի։ Ճեղք անմահ չէ եթէ անհատները անմահ չեն։ Վաղանցուկ մարդոց սահմանափակ յաջորդութիւն մը չկազմեր մշտատե ընկերութիւն մը։ Երկար ակնարկ մը ապագային վրայ մեզի չցուցներ յաղթական մարդկութիւն մը, որ ուրախանայ պատերազմը վերջացած ըլլալուն համար։ Վերջապէս մարդկութենէն մենակեաց վերապրող մը մինակը պիտի կատարէ յաղթական թափօրը երկրին Բենսիլվանիա պողոտային մէջ, և, եթէ կրնայ, թող պոռայ «Յաղթութիւն» երբ կը մեռնի։

Հետեւաբար, առանց անմահութեան, մարդկութեան երկար պայքարը չունի վախճան որուն մէջ ներդաշնակութիւնը վերջապէս դուրս գայ անիրաւութեան ներկայ աններդաշնակութենէն։ Սուբբերու և մարտիրոսներու ամբողջ աշխատանքին ետին եղած է յոյսը, անթիւ ձեւերով, թէ արժանաւոր վախճան մը պիտի պսակէ իրենց յոգնութիւնը, թէ երբ Պօղոս տնկեց և Ապոլոս ջրեց, Աստուած պիտի կարելի ընէր բերքը։ Հին բանաստեղծութեան մէջ, Պլէնհայմի պայքարին վրայ, ուր փոքրիկն Իէթէրքին կը մազլցի Գասպարի ծունկն ի վեր լսելու համար քաջ ընդհարման և արիւնոտ զոհութեան սարսաղագեցիկ պատմութիւնը,

մանչուկը կ'ընդմիջէ զրոյցը հարցնելու համար, «Վերջապէս ատկէ ի՞նչ բարիք եկաւ»։ Այդ եղած է միշտ մարդկութեան հարցումը կեանքի պայքարին շուրջ և ընկերային ծառայութեան մասին, կրօնական հաւատքին որոշիչ պաշտօններէն մին եղած է հաստատումը զալիք թագաւորութեան մը, «որուն կը ձգտի ամբողջ ստեղծագործութիւնը», և որուն մէջ արդարութիւնը պիտի կատարուի վերջապէս։ Այդպիսի յոյս մը հիմնական է, անվհատելի ընկերային ծառայութեան։

Էմէրսըն, արդարեւ, իր ակադեմական ուսումնասիրութեան առանձնութեան մէջ կրնայ լուտանք տեղալ արդարութեան համար ապագային ուղղուած այս կոչին դէմ, մեղքը դատող կշիռները հաւասարեցնելու մասին յաւիտեականութեան իրաւարարութեան վստահելու դէմ, և կրնայ պնդել թէ արդարութիւնը ամէն ժամ կը հատուցուի անթերի ճշգրտութեամբ։

Որչափ ալ ակներե և ճշմարիտ ըլլայ Էմէրսընի պատկերը թէ մենք չենք կրնար մեղանչել առանց անմիջապէս պատժուելու, մենք կրնանք ունենալ աւելի քան գրական մագնիսականութիւն ասեղի մը ծայրը, առանց ժխտական մագնիսականութեան, միւս ծայրը։ Նմանութիւնը սակայն չգոցեր պարագան։ Երբ Հոռովայեցի զինուորները կը ձերբակալեն վեհագոյն հոգին որ յաւէտ օրհնեց երկիրը, և կը ծաղրեն զայն, կը թքեն անոր վրայ, փուշերով կը պսակեն զինքը և կը խաչեն։ Երբ տեսարանը կը վերջանայ դպիրին զլխու ճօճումովը և աղաղակելովը, «Ազատէ դու քեզ», մինչ խաչէն աղաղակը կ'իջնէ վար, «Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ լքեցիր զիս»։ Եւ երբ կը հաւատանք մենք թէ իբրեւ վերջին խնդիր, դպիր և Բրիստոս զիրար ջնջեցին, և քանի մը շրջաններու մէջ իրենց աղգեցութիւնը, բարի կամ չար, յանգեցաւ անտրամաբանօրէն վախճանի մը մոլորակին կազմալուծութեանը մէջ, հոգ կը հաստատուի խոր անարդարութիւն մը զոր չեն կրնար ծածկել շողորթորթող բառեր։

Արդարութեան խնդրանքը վրէժխնդրական աղաղակ մը չէ, ոչ ալ, ինչպէս Էմէրսըն կը թելադրէ, բաղձանք մը որ ճնշեալը ապագայի մը մէջ մասնակցի հաճոյքի այն տեսակին՝ որուն իրենց հարստահարիչները

անձնատուր եղան հոս։ Արդարութեան խնդրանքը կը պահանջէ որ այնպիսի լուծում մը ըլլայ, որ հարստահարիչները պատիժի ուղիչ ազդեցութեամբ կամ սիրոյ տիրապետող զօրութեամբ ողջմտութեան բերուն, միանան հարստահարեալներուն հետ, դարմանուն իրենց աղէտներէն, և երկուքն ալ միասին կրեն բաժին մը տիեզերական կատարելութեան մէջ, որ յարմար ըլլայ բացատրելու և արդարացնելու երկրին ճիգն ու տառապանքը։ Առանց ատոր, մարդուն ծանօթ բանաւորութիւնն ու արդարութիւնը չեն կրնար հաստատուիլ աշխարհի վրայ։

«Արդարը յաւիտեան կախաղանին վրայ, Անիրաւը յաւիտեան գահուն վրայ»։

Ինչպէս մարդկութեան բոլոր փոխանորդական ծառաները կը վկայեն այդ մասին, արդարութիւն կրնայ հաստատուիլ միմիայն տիեզերքի մը վրայ՝ որ կը պահպանէ իր բարոյական շահերը, և իր անբաւարարութիւններուն աննորդաշնակութիւնը կը վերածէ ներդաշնակութեան, «բայց այդ կախաղանը կ'իշխէ ապագային վրայ, և անծանօթի ետին կը կենայ Աստուած՝ ստուերին մէջ, պահպանելով այդ կախաղանը»։

Առանց անմահութեան, ամէն նման յուսալից հեռապատկեր ապագային վրայ, անկարելի կը դառնայ։ Ընկերութիւնը ինքնին, օւրեմն, սահմանափակ գոյութիւն մը ունի։ Ինչպէս ըսած է մէկը, մարդկութեան ընկերային պարտականութիւնը, ամբողջ իր արիւն-արցունք գնով որ արդարութիւնը կարենայ իշխել, այնչափ անհանդուրժելի է յաւիտենական դարերուն տեսակէտէն, որչափ Միքէլ Անճէլոյին, երբ Բիէթոս բռնակալը հրամայեց իրեն ձիւն հաւաքել Վիա Լաուկայի մէջ, և արուեստին պահանջած նրբութեամբ շինել արձան մը որ իրիկուն ըլլալէ առաջ պիտի հալէր իտալական արեւուն մէջ։

Թէ մարդկութեան երկար, զոհաբերական պայքարի կատարելութեան այս մտածումը, երբ տիեզերականօրէն և լիովին կը հաւատան ու կը հասկնան, պիտի կ'ուրացնէ ամենախոր քաջաբերութիւնները ընկերային ծառայութեան համար, եղած է վախը նոյնիսկ անոնց՝ որոնք համոզուած

էին թէ այդպիսի կատարելութիւն մը անխուսափելի վախճան է։ Բրոֆէսէօն Կոլտվին Սմիթն Հիւսիսային Ամերիկեան Հանդէսին մէջ 1904ին հրատարակուած նշանաւոր փորձի մը մէջ, անկեղծօրէն կը խօսի այն վախին մասին թէ երբ բոլոր մարդիկ կը հաւատան, ինչպէս ինք կը հաւատայ, թէ անմահութիւն սուտ է, հանրութեան տրամադիր հոգին պիտի մեռնի և մեծ ներշնչումները պիտի կորնչին որոնք շարժման մէջ դրած են մեր ընկերային ծառայութիւնը և մեր կիրքը ի սպաս ռամկավարութեան։ «Ողջամիտ մարդ մը (որ չհաւատար անմահութեան), կ'եզրակացնէ նա, հաւանականաբար պիտի գոհանայ մէկդի թողելով բարեկարգութիւնները, և պիտի մտածէ թէ ի՞նչպէս ընէ որ կեանքի ճամբորդութիւնը կատարէ հանգստաւէտ պայմաններու մէջ և, եթէ կարելի է, իրեն հաճոյք պատճառելու ձեռով»։ Այդպէս է վկայութիւնը մեծ մարդու մը իր սեպական դաւանանքին հետեւանքներուն մասին։

Եթէ ըսուի թէ անմահութեան ճշմարտութիւնը չարգիլել որքալի վախճան մը մարդկութեան երկար, զոհաբերական յոգնութեանը, պատասխանը անմիջապէս ակներեւ է։ Ամբողջ ընկերային ծառայութեան նպատակը մարդուն յառաջդիմութիւնն է նկարագրի մէջ։ Սարսափները ճերմակներու գերեզմանութեան, քաղաքի գոհներու մէջ ընակութիւններու և կառավարութեան կաշառակերութեան, չարքները պատերազմի և գինեմոլութիւնը և բռնակալութիւնը, ամէնքը անոր մէջ կը կայանան որ կը ստորնացնեն, կ'ապականեն և վերջապէս վերջին աստիճան կը կործանեն մարդոց նկարագիրը։ Մարդասիրութեան անսպառ շարժառիթը այն չէ որ մենք մեղմացնենք կեանքի ամենավատ անիրաւութիւնները մինչև որ մեր վերջնական կազմալուծումը գայ, այլ այն որ մենք փոխենք անձնական նկարագրի թշնամի շարժապատները, և որ անձնական նկարագիրը յաւիտենական նիւթ մըն է, այն որուն միջոցաւ տիեզերքը կրնայ պահպանել իր բարոյական շահերը։ Անհատականութեան անսահման արժէքը, զոր անմահութիւնը կը հաստատէ, արժանաւոր կը դարձնէ որեւէ պայքար ընկերային արդարութեան համար։

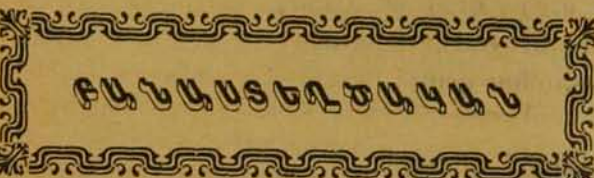
Հետեւաբար, երբ արդի մարդը անհոգ է ապագայ կեանքի մը հաստատման կամ ուրացման մասին, ան անհոգ է նաեւ մարդկութեան բոլոր խորագոյն խնդիրներուն շուրջ: Անմահութեան ուրացումը մեզ կ'առաջնորդէ աշխարհ մը ուր մարդիկ մարմին են անցաւոր հոգեւոր կերպարանքով մը, ուր չկան մշտատե տարրեր, բացի այն ֆիզիքական ուժերէն, զորս կը շինեն արեւ-շաւկնային գրութիւնները և կը կործանեն զանոնք, ուր երկիրը ծայրագոյն անհոգութեամբ մէկդի կը նետէ իր ամենաթանկագին գանձերը, երբեք ներդաշնակութեան չվերածեր իր անիրաւութիւններուն ան-ներդաշնակութիւնը և իր բարոյական վատ-տակները պահպանելու միջոց չունի, ուր ոչ մէկ յաւիտենական արժէք անհատականութեան մէջ զոհողութիւն կը պատ-ճառէ անհատին մէջ հոգեւոր յատկութեան

համար կամ հիմք կը հայթայթէ ցեղին յուսալից ծառայութեան համար: Եթէ յաւիտենական կեանքը ճշմարիտ է, ահա մեր աշխարհը, և ուշ կամ կանուխ մարդիկ պիտի երեւան հանեն զայն: Այդպիսի աշխարհի մը պէտք է յարմարինք մեր կըրցածին չափ, եթէ սուտ է անմահութիւնը:

Անէացման դաւանանքին տանող այս պարզ արդիւնքը կ'առաջնորդէ բազմաթիւ խոհուն մարդիկ, — որոնք իրենց անելին տարած են մարդկութեան յոյսերը աշխարհի մը մէջ ուր մահը կը վերջացնէ ամէն բան —, հաստատել անմահութեան ճշմարտութիւնը, ոչ թէ որովհետեւ կրնան հաստատել զայն, ինչպէս կրնան հաստատել բազմապատկութեան աղիւսակը կամ ջերմութեան ընդարձակման ուժը, այլ որովհետեւ զայն կը գրտնեն անհրաժեշտ, իրրեւ հաւատքի ձեռնարկ մը, բանաւոր դարձնելու համար տիեզերքը:

(Շարունակելի)

X

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Մ Ա Յ Ր Ը

Սարի ետեւում մութ ու ամպամած,
Մի սիրուն գիւղ կայ, գիւղում մի խրհիք,
Առջեւում պարտէզ, ծառ ու ցանկապատ
Ու կապոյտ լնակ՝ խորունկ ու վնիս:

Ապրում է այնտեղ մի բարի պառաւ,
Մազերը նեմակ ու սիւսը գարուն,
Անպառ սիրով լեցուն եւ առաւ,
Գարնան ջրի պէս յորդ ու վարարուն: